

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ У НИШУ

Број:

10/3-9

ИЗВЕШТАЈ О УРАЂЕНОМ МАСТЕР РАДУ

Датум:

31.01.2017.

Наставно-научном већу Филозофског факултета Универзитета у Нишу
подносимо следећи извештај:

ИЗВЕШТАЈ О УРАЂЕНОМ МАСТЕР РАДУ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ:

1. Састав комисије:

1. Др Александра Костић, ред. проф.
2. Др Небојша Милићевић, доцент
3. Др Миодраг Миленовић, доцент

2. Одлука Већа департмана за психологију број 10/3-112 од 08.07.2016.

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

1. Име, име једног родитеља, презиме:

_____ Душан (Славица) Влајић _____

2. Година уписа на мастер академске студије

2014/2015.

3. Назив студијског програма

Мастер академске студије психологија

III НАСЛОВ – МАСТЕР РАДА:

*Тачност опажања фацијалних експресија примарних емоција и национално обележје стимулус
особе*

IV ПРЕГЛЕД-МАСТЕР РАДА:

Мастер рад кандидата, Душана Влајића, посвећен је испитивању тачности опажања фацијалних експресија седам примарних емоција и њихових интензитета, у ситуацији када опажач располаже или не располаже информацијом о националном идентитету опажане особе. Другим речима, истраживан је исход опажања на основу једног, а касније два извора информација, при чему је један од њих релевантан за процену емоција (фацијална експресија), док други то није (наводна национална припадност опажане особе). Испитаници су, наиме, у првом мерењу, посматрали презентоване фацијалне експресије емоција и имали задатак да одреде категорију и интензитет датих емоција. У другом мерењу, презентованим фотографијама, истраживач додаје измишљену информацију о националној припадности стимулус особе (типично име за припадника нације и застава, као државно обележје). Поступак поновног процењивања емоција, истраживач оправдава губљењем података из претходног мерења. Резултати истраживања су показали да информације о националној припадности стимулус особа утичу на тачну процену неких категорија емоција или њихових интензитета, али да то није случај са свим испитиваним категоријама емоција. Проверавања је, такође, улога пола и професионалне усмерености опажача у тачном препознавању емоција и њихове јачине.

Свој мастер рад, кандидат је изложио на 68 страна. У раду се налази 27 табела. У првој табели представљен је узорак испитаника у односу на њихов пол и професионалну усмереност. Остале табеле (26), садрже квантитативне показатеље резултата истраживања.

У раду се, поред *Увода* (6-7), могу издвојити следеће целине:

1) *Теоријски оквир истраживања* (8-30)

У овом делу рада, теоријски су утемељени сви феномени и процеси који су имали значајну улогу у истраживању: *емоције, фацијалне експресије емоција, фацијални стереотипи, опажање емоција, нација, национални симболи, социјални ставови, опажање припадника других националности*. Консултујући референтну литературу, кандидат дефинише појам емоција и њихову физиолошку основу, наглашава експресивну, комуникативну и информативну улогу лица у социјалној интеракцији. Саопштава релевантне резултате досадашњих истраживања емоција и фацијалних експресија. Затим, следи дефинисање нације и националних симбола, као и спомињање могућег утицаја националне припадности на формирање социјалних ставова. Позивајући се на ранија истраживања, кандидат указује на то да информација о националној припадности утиче на перцепцију особе и формирање импресије о њој. Истовремено, резултати неких истраживања наговештавају значајну и недовољно истражену улогу фацијалних експресија примарних емоција у процесу закључивања о особи.

2) *Приказ методологије истраживања* (31-36)

У оквиру *Методолошког дела* рада, представљен је проблем истраживања – испитивање тачности опажања фацијалних експресија седам примарних емоција, њихове категорије и интензитета, у ситуацији када опажач располаже или не располаже информацијом о националном идентитету опажане особе. Разматрани су, такође, интеракцијски ефекти пола и професионалне усмерености испитаника на тачност препознавања емоција у обе наведене ситуације. Наглашени су теоријски и практични значај истраживања, као и општи и специфични циљеви. Кандидат је представио независне варијабле истраживања (*пол и професионална усмереност опажача*), затим и зависне варијабле (*тачност опажања категорије емоције и тачност опажања интензитета емоције*), као и манипулативну варијаблу (*манипулација информацијом о националној припадности*).

Изнета је *општа хипотеза* да постоји значајна разлика у тачности опажања фацијалних експресија примарних емоција када испитаници процењују категорију презентоване експресије и

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ У НИШУ

ИЗВЕШТАЈ О УРАЂЕНОМ МАСТЕР РАДУ

Број:

10/3-9

Датум:

31.01.2017.

њен интензитет, са или без информације о националној припадности стимулус особа. Формулисано је осам специфичних хипотеза. Седам специфичних хипотеза се односило на постојање разлика у тачности опажања одређене категорије и интензитета емоције када испитаници знају, односно не знају податак о наводној националној припадности опажане особе. Спецификовано, реч је о процени категорија и интензитета следећих емоција: *срећа* (прва специфична хипотеза), *туга* (друга), *љутња* (трећа), *страх* (четврта), *изненађење* (пета), *одвратност* (шеста) и *презир* (седма специфична хипотеза). У осмој специфичној хипотези претпостављено је постојање значајног интеракцијског ефекта пола и професионалне усмерености опажача на тачност опажања фацијалних експресија седам примарних емоција и њихових интензитета, када опажачи имају, односно, немају информацију о наводној националној припадности стимулус особе.

У истраживању је коришћен стимулус материјал који се састојао од 28 фотографија у боји (14 лица одраслих мушкараца и 14 лица одраслих жена). На фотографијама су приказане фацијалне експресије седам примарних емоција: *срећа*, *туга*, *љутња*, *изненађење*, *одвратност*, *страх* и *презир*. База из које су узете стимулус фотографије представља сет од 56 фотографија позираних фацијалних експресија емоција, JACFEE (Japanese and Caucasian Facial Expression of Emotion, Matsumoto & Ekman, 1988), из кога су, у складу са циљевима истраживања, за презентовање одабрана лица белаца, а изостављена лица јапанских стимулус особа. За сваку емоцију су презентоване по четири фотографије (две стимулус особе мушког и две женског пола). Фотографије су излагане на екрану компјутера у трајању од 10 секунди, а у другој фази истраживања су упариване са сликама застава Србије, Хрватске, Албаније и Грчке и са именима која су типична за земљу чија је застава приказана и чији је особа са фотографије припадник. Испитаници су имали задатак да препознају категорију посматране емоције и оцене њену јачину на скали од 0 до 8. Особе на фотографијама нису од раније биле познате испитаницима.

Следе подаци о узорку испитаника. Узорак је чинило 200 испитаника: 100 студената Филозофског факултета и 100 студената Електронског факултета Универзитета у Нишу. Они су били уједначени по полу, а, као што видимо, и по професионалној усмерености.

3) Резултати истраживања (37-50)

Резултати истраживања су организовани и приказани у 26 табела. У Табелама 2 и 3, приказане су мере тачности опажања категорија емоција при првом и другом мерењу. Испоставља се да испитаници са великом тачношћу препознају специфичне категорије емоција користећи лице стимулус особе као спољашњи извор информација о њеном унутрашњем стању. У првом делу испитивања, опажачи су најтачније дешифровали фацијалне експресије *среће*, *изненађења* и *туге*, мање тачно експресије *одвратности*, *љутње* и *страха*, а најнеуспешније експресије *презира*. У Табели 4, приказан је број (и проценат) испитаника који су у првом мерењу тачно идентификовали категорије испитиваних емоција, а у Табели 5 број проценат испитаника који су имали такве резултате и после другог мерења.

Процене интензитета емоционалних експресија у првом и другом мерењу, приказане су у Табелама 6 и 7. У првом делу испитивања, редослед процењених интензитета изгледао је овако: као најинтензивнију, испитаници су означили експресију *одвратности*, затим експресију *изненађења* и *среће*, а као најмање интензивну, експресију *презира*. У другом делу мерења, када је саопштена информација о националној припадности стимулус особа, испитаници су тачније препознавали *срећу*, а њен интензитет оцењивали као виши, сада чак израженији у односу на интензитет *изненађења*. У целини гледано, код скоро свих категорија емоција, интензитет је процењен као

нешто виши, осим за експресију одвратности код које је интензитет оцењен као мање изражен у односу на прво мерење.

Следи приказ резултата по хипотезама. Општа хипотеза је „подељена“ на седам специфичних, тако да се резултати који се односе на специфичне хипотезе, заправо, односе и на општу. Прва специфична хипотеза о постојању значајних разлика у тачности опажања фацијалних експресија *среће* и њеног интензитета, када опажач зна, односно, не зна националну припадност стимулус особе, је потврђена (Табела 8). Показало се да информација о националном идентитету, значајно утиче на процену категорије и интензитета *среће*. Ова категорија се тачније процењује када испитаници имају у виду које су националности особе које изражавају срећу, при чему се интензитет ове емоције доживљава као израженији. Резултати који су приказани у Табели 9, а који се односе на другу специфичну хипотезу, такође показују да, ако упоредимо налазе два мерења, тачне процене *туге* (категорија) остају исте, али се, када су присутна национална обележја стимулус особе, мења процена интензитета. Када је реч о тачном опажању емоције *љутња* (трећа специфична хипотеза), утврђено је да нема значајних разлика у два мерења (Табела 10), ни када је у питању категорија, ни када је у питању интензитет, иако се разлика у процени интензитета експресије приближила статистичкој значајности. У четвртој специфичној хипотези, претпостављена разлика у тачности опажања категорије и интензитета *страха*, током два мерења, није потврђена (Табела 11). Исти случај је и са петом специфичном хипотезом и опажањем категорије и интензитета *изненађења*, када опажач зна, односно не зна наводну националну припадност стимулус особе (Табела 12). Могу бити одбачене претпоставке које су формулисане у шестој и седмој специфичној хипотези, пошто нису утврђене статистички значајне разлике у тачности дешифровања категорије и интензитета емоције *одвратност* (Табела 13) и емоције *презир* (Табела 14), онда када се манипулисало или се није манипулисало информацијом о националној припадности. Резултати у Табели 15, показују да не постоје интеракцијски ефекти пола и професионалне усмерености опажача на зависне варијабле истраживања, онда када испитаници не располажу информацијом о националној припадности опажане особе. Статистичке анализе које су приказане у табелама (16-21), такође се односе на процене испитаника у условима када не постоје информације о националној припадности, при чему *t*-тест показује значајне полне разлике у тачности опажања категорија *изненађење* и *презир* (Табела 16), а када је интензитет у питању, полне разлике су само добијене код емоције *изненађење* (Табела 17). Студенткиње су тачније процењивале категорију *изненађења*, а студенти категорију *презира*. Различита професионална усмереност испитаника, проузроковала је малу, али значајну разлику у тачности опажања једино категорије *одвратност* (у корист студената Филозофског факултета), али нија утицала на разлике у тачној процени интензитета.

Резултати статистичких анализа који се односе на процене испитаника у другом мерењу, приказани су у табелама 22-27. Није био утврђен интеракцијски ефекат независних варијабли на зависне варијабле, ни у ситуацији када су присутне информације о националној припадности опажаних особа (Табела 22). Откривена је статистички значајна разлика између опажача различитог пола у тачности процене категорије *презир*. Као и у првом мерењу, мушкарци тачније процењују фацијалну експресију презира. Регистрована полна разлика у успешности дешифровања категорије *изненађење*, за време првог мерења, без информације о наводној националној припадности особе на фотографији, изгубила се у другом мерењу (Табела 23). Приликом другог мерења није било ни полне разлике у процени интензитета примарних емоција (Табела 25). Студенти друштвених и техничких наука Универзитета у Нишу, приликом увођења манипулативне варијабле, нису показали разлику у тачности опажања категорије и интензитета презентованих фацијалних експресија примарних емоција.

4) Дискусија резултата је приказана на седам страна (51-58).

Кандидат, Душан Влајић је веома озбиљно, систематски и зналачки дискутовао резултате свог истраживања, покушавајући да одгонетне факторе који доприносе или не доприносе тачности опажања примарних емоција на основу израза лица. У првом реду, дискусија је била усмерена на процену улоге и значаја информације о националној припадности опажане особе у процесу

дешифровања фацијалних експресија. Затим су, када је процес опажања емоција у питању, процењивани могући ефекти социодемографских варијабли. Притом, кандидат је изнео и анализирао могуће моделе објашњења добијених резултата, наглашавајући сличности и разлике са упоредивим налазима ранијих истраживања. На пример, потврђена је способност испитаника да са великом међусобном сагласношћу успешно дешифрују шест од седам примарних емоција, на основу израза лица. Седму специфичну категорију емоције – презир, препознао је најмањи број испитаника (28,5%), што је у складу са налазима претходних истраживања. Такође, страх је највећи број пута протумачен као изненађење што се може објаснити чињеницом да се страх и изненађење најчешће јављају заједно или у тесном временском размаку, што отежава њихово разликовање.

Дискутујући налазе свог истраживања, кандидат је објаснио поступак објашњавања добијених резултата путем свођења суштинског садржаја опште хипотезе на под-садржаје седам специфичних хипотеза, при чему је закључио да је општа хипотеза делимично потврђена. По мишљењу кандидата, ово истраживање спада у прва испитивања односа групне (националне) припадности и тачног опажања фацијалних експресија седам примарних емоција. Осим тога, истраживање је указало на изванредан значај социодемографских карактеристика опажања. Дискусија представља вишеслојно разматрање могућих начина објашњења добијених резултата и одличан приступ у оцени вредности и могућих ограничења емпиријских података.

5) *Закључна разматрања (59-60)*

Кандидат, Душан Влајић, износи своје закључке о спроведеном истраживању и добијеним резултатима, уочавајући да је информација о националној припадности опажане особе у највећем броју случајева *ирелевантна* за тачно процењивање емоционалног стања особе, заснованог на изразима лица. Закључак кандидата је да тачно дешифровање фацијалних експресија примарних емоција не зависи од информације о „националној категоризацији“ посматране особе. То, заправо, значи да се испитаници приликом опажања емоција углавном руководе релевантним знацима емоција. Испоставља се да се став који би опажач могао имати према припадницима одређене нације, у већини случајева неће рефлектовати на процену категорије и интензитета опажене емоције, и обрнуто. То је свакако, охрабрујући наговештај када су у питању односи са припадницима других етничких група.

6) *Литература (61-65)* – листа од 64 референце на српском и енглеском језику.

7) *Прилози (66-68)*

У Прилозима се налазе:

1. Упитник коришћен у обе фазе истраживања за процену категорије и интензитета примарних емоција и
2. Кључ за бодовање одговора на тесту и информације о стимулус особама (наводно име стимулус особе и наводна земља порекла).

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА -МАСТЕР РАДА:

1. ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Резултати истраживања су показали да информација о националном идентитету опажане особе није значајно променила успешност дешифровања фацијалних експресија примарних емоција у односу на ситуацију када те информације није било. Изузетак је процена категорије *срећа*, као и оцена њеног интензитета (тачност препознавања категорије је била виша, а интензитет израженији, приликом другог мерења). Препознавања специфичних категорија туге, љутње, страха, изненађења, одвратности и презира, када се упореде исходи оба мерења, остају иста, али се оцена интензитета емоције *туге* мења, у ситуацији када се наводи национална припадност опажане особе. Такође је откривено да не постоје интеракцијски ефекти пола и професионалне усмерености опажања на зависне варијабле истраживања, онда када испитаници не располажу информацијом о националној припадности опажане особе. Установљене су значајне полне разлике у тачности опажања категорија емоција *изненађење* и *презир*. Студенткиње су тачније процењивале категорију *изненађења*, а студенти категорију *презира*. Када је опажање интензитета у питању, полна разлика се појавила само у случају емоције *изненађење*. Студенти друштвених и техничких наука су се значајно разликовали у тачности опажања категорије *одвратност*, иако различита професионална усмереност није утицала на разлике у тачној процени интензитета.

Није утврђен интеракцијски ефекат независних варијабли (*пол* и *професионална усмереност*) на зависне варијабле (*тачност опажања категорије* и *интензитета емоције*) у ситуацији када су опажачи располагали информацијом о националној припадности посматраних особа. Слично првом мерењу, студенти су, успешније од студенткиња, процењивали фацијалну експресију *презира*. Занимљиво је да се полна разлика у тачности идентификовања категорије *изненађење*, примећена након првог мерења, изгубила приликом другог. Када се фотографијама на којима су биле фацијалне експресије примарних емоција, додала и информација о наводној националној припадности тих особа, студенти друштвених и техничких наука Универзитета у Нишу, нису показали разлику у тачности опажања категорије и интензитета презентованих фацијалних експресија примарних емоција. Иако су очекивања истраживача, формално изневерена, ова студија је дала охрабрујуће светло да се онда када добију задатак, опажачи заиста углавном, баве само релевантним „базама података“.

2. ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Кандидат, Душан Влајић, урадио је озбиљан и квалитетан мастер рад. Изабрао је тему која га је заиста занимала и којој је био научно посвећен у свакој фази планирања, разраде и реализације истраживања. Таква врста посвећености уродила је плодом, тако да је пред нама мастер рад вредан пажње и похвале. Резултати, добијени у истраживању ваљано су организовани и систематично приказани у 26 табела. Било је лако пратити логичан след приказаних резултата који су обезбедили одговоре на постављена питања. Тумачење резултата се кретало у равни креативне понуде могућих модела објашњења, поређења датих резултата са неким раније добијеним подацима, иако није изостајао критички став према ограничениости и артифицијелности процедуре. Такође, кандидат је имао свест о тешкоћама буђења аутентичне мотивације појединих студената-опажача у тренутку испитивања. У сваком случају, упркос одбаченим хипотезама, резултати истраживања су потврдили исправан приступ посматрача да у оцени емоционалних стања и њихових интензитета користе само релевантне информације које су показане на лицу стимулус особа.

3. КОНАЧНА ОЦЕНА -МАСТЕР РАДА

Мастер рад кандидата Душана Влајића, под називом *Тачност опажања фацијалних експресија примарних емоција и национално обележје стимулус особе*, урађен је у складу са образложењем наведеним у пријави теме. Рад садржи све предвиђене и захтеване елементе.

Написан је јасним, истанчаним, прецизним стилем. Теоријски део обухвата одређења свих

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ У НИШУ

Број:

10/3-9

ИЗВЕШТАЈ О УРАЂЕНОМ МАСТЕР РАДУ

Датум:

31.01.2017.

важних појмова и процеса, релевантних за само истраживање, као и садржаје који се односе на ранија истраживања опажања емоција. Методолошки оквир садржи дефинисање проблема истраживања, одређење циљева, варијабли, опис процедуре истраживања и стимулус материјала, начин обраде података. Ово је прво истраживање тачности опажања емоција и њихове јачине у коме се манипулише информацијом о наводној националној припадности посматраних особа и у коме се проверавају евентуални ефекти манипулације. Иако је кандидат очекивао значајне разлике у тачности опажања категорија и интензитета емоција, у ситуацији када постоји, односно, не постоји информација о националној припадности, то се једино догодило код препознавања категорије среће и њеног интензитета, као и интензитета туге. У успешности дешифровања категорије осталих испитиваних емоција и њихових интензитета није било разлике. Улога социодемографских варијабли у опажању фацијалних експресија емоција је била, донекле, потврђена. Истраживање је прибавило вредне податке који позитивно доприносе феномену тачности опажања емоција, бар у случају испитиваног узорка. Чињеница да се опажају, углавном, баве релевантним информацијама (фацијалне експресије емоција), изостављајући оно чиме је истраживач манипулисао, говори о њиховој вештини препознавања емоција, уочавања важности тачне процене и спремности да граде складне социјалне интеракције са другима.

VI ПРЕДЛОГ:

На основу укупне оцене тезе, Комисија предлаже да се она у датом облику прихвати и „пусти“ да уђе у одговарајућу процедуру.

ПОТПИС ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

A. Kostić

Др Александра Костић, ред. проф.

Nebojša Milićević

Др Небојша Милићевић, доцент

Miodrag Milenović

Др Миодраг Миленовић, доцент